

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КОРДОНОМ

ЄВДОКІМЕНКО Світлана Вікторівна - доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу аспірантури та докторантури Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2924-6621>
DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.4-2.22>

Розглянуті питання судово-експертного дослідження щодо зарубіжного досвіду здійснення судово-експертної діяльності та криміналістичних досліджень. Розглянуто виникнення законодавства щодо регулювання міжнародної судово-експертної діяльності, система загальних форм міжнародного співробітництва у галузі судово-експертної діяльності, характеристика форм, що регулюються чинним законодавством, форм, які реалізуються в процесі провадження судових експертиз та форм, які проявляються у науковій, методичній та технічній сфері.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, криміналістика, міжнародні стандарти, міжнародні судово - експертні установи, міжнародне співробітництво, судовий експерт.

Постановка проблеми

Сучасний період розвитку суспільства визначається значним рівнем зростання злочинності як з точки зору ризиків звичайного громадянина, так і збільшення ризиків тяжких міжнародних злочинів. Продовження агресії Росії проти України веде до можливих воєнних злочинів, розслідування яких передбачає використання всього спектру міжнародного співробітництва, заснованого на світовому досвіді судово-експертної діяльності та криміналістики.

Наприклад, можна згадати досвід першої у вітчизняній практиці міжнародної спільної слідчої групи (ЛГ), створеної з метою розслідування аварії авіалайнера

в липні 2014 року на Сході України, який стосувався перевірки об'єктів за криміналістичними обліками, проведення судових експертиз та ін. [25, с.33].

Тому потрібно провести вивчення зарубіжного досвіду здійснення експертної діяльності за кордоном, зіставивши його з системою загальних форм міжнародного співробітництва у галузі судово-експертної діяльності та українським законодавством щодо регулювання міжнародної судово-експертної діяльності, для протидії злочинним проявам у сучасний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності та розгляд зарубіжного досвіду здійснення експертної діяльності за кордоном представлені в наукових працях М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько, Н. І. Клименко, О. Г. Рувін, В. В. Чумак та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності чіткого окреслення задач розвитку судово-експертної діяльності та криміналістики, на підставі вивчення зарубіжного досвіду. Визначення теоретичних умов розвитку слід додавати практикою. Однак, участь науково-дослідних установ України у міжнародних організаціях світового співтовариства вкрай обмежена (не більше трьох

на всю Україну). Встановлення форм міжнародного співробітництва, які реалізуються в процесі провадження судових експертиз та визначення їх характеристики, підвищить поінформованість судових експертів щодо впровадження умов міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності та криміналістики.

Таким чином, **метою дослідження** міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності є дослідження зарубіжного досвіду розвитку криміналістики і судової експертизи та основних тенденцій розвитку міжнародного співробітництва у сфері цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу

Історичний розвиток криміналістичних знань, з точки зору наукових фахівців, можливо поділити на два періоди: перший період – це час зародження знань, які виникали та накопичувалися до появи терміна «криміналістика». Другий період – почався з появою поняття «криміналістика» і продовжується до сьогоднішнього дня [1, с. 5].

Криміналістика зародилась у надрах кримінального процесу і в подальшому відокремилась у самостійну науку. Звідси прослідковується безпосередній зв'язок з кримінально-процесуальним правом на всьому шляху її розвитку [1, с. 5].

Для визначення розвитку криміналістики та судової експертизи в рамках першого періоду скористаємося матеріалами О. Г. Рувіна, В. П. Молчанової, В. Ю. Шепітька та інших.

У судочинстві стародавніх держав спочатку використовували спеціальні знання з медицини, природознавства, математики. З розвитком наукових знань конкретизувалась й допомога обізнаних осіб з різних галузей науки, техніки, мистецтва та ремесла. Зокрема, вони виявляли сліди на місці злочину, досліджували їх та за ними відшукували (встановлювали) правопорушника; описували ознаки особи, предметів, тварин, які перебували на місці події; встановлювали за описом ознак конкретного правопорушника або спірне майно; визначали за зали-

шеними частинами предмета характеристики цього предмета й ідентифікували його; встановлювали вид тілесних ушкоджень, з'ясовували причини смерті тощо [2, с. 8].

Говорячи про витoki використання спеціальних знань при тому чи іншому дослідженні, слід зазначити, що воно почалося досить давно, коли судової експертизи як науки і інституту ще не існувало. Як свідчать різні літературні джерела, ще в Стародавньому Римі проводилися дослідження золотих монет, а в Стародавній Індії та Китаї, не знаючи будь-яких основ експертизи, люди вмiли «читати» слiди і по них вистежувати ворога [3, с.306; 4].

Починаючи з XVIII ст., на державному рівні приймаються нормативні акти, що впорядковували використання спеціальних знань обізнаних осіб при здійсненні судочинства. Зокрема, в указі царя від 9 грудня 1699 р. «О порядке исследования подписей на крепостных актах в случаях возникшего о подлинности оных спора или сомнения» закріплено необхідність обов'язкового проведення дослідження при сумніві щодо оригінальності документу; передбачено місце його проведення – приказ; визначено суб'єктів фахового дослідження: дяки і піддячі, які працюють у приказі [2, с. 8 – 9].

При збільшенні випадків залучення спеціалістів для спеціальних досліджень об'єктів, процесів, явищ почали створюватися окремі заклади – на кшталт експертних установ. Серед них: паризька Корпорація присяжних майстрів-писемників (1570) – досліджувала підписи на документах; Аптекарський приказ (1620) – вирішення медичних питань при вивченні тілесних ушкоджень; Експедиція заготовлення державних паперів (1818) – експертиза документів і грошей; Одеська антропометрична станція – довідково-реєстраційна діяльність (1892); дактилоскопічне бюро сисконої частини Київської міської поліції (1904) та ін. [2, с. 9].

Розробка і систематизація засобів і методів збору доказів, організації і планування розслідування, пов'язані з ім'ям австрійця за походженням, викладача університету в Чернівцях Ганса Гросса. Саме його «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1892 рік) стало основою

методики розкриття та розслідування ряду важких злочинів. До речі, вперше введений ним у користування в кінці XIX століття термін «криміналістика» (від лат. Crimen – злочин) [3, с.307].

Криміналістика – юридична наука, яка виникла в межах кримінального процесу як знання, що застосовуються для запобігання, розкриття та розслідування злочинів.

Загальною задачею криміналістики є розробка сучасних засобів і методів протидії злочинності.

Окремі задачі ставить практика, а формулює та надає їм виду практичних – наука криміналістика [1, с. 5].

В. П. Молчанова вказує, що криміналістика та судова експертиза, що виникли більше ніж сто років тому в результаті потреб судово-слідчої практики, а також експертні криміналістичні установи у своєму розвитку завжди були пов'язані з діяльністю органів правопорядку і орієнтовані на боротьбу зі злочинністю, у першу чергу, експертне забезпечення процесу профілактики, розкриття і розслідування злочинів. Поштовхом для виникнення криміналістичної науки стала поява в XIX столітті в Німеччині, Франції, Англії, США, інших країнах нового для того часу феномену, – організованої злочинності – і нездатність каральних органів протистояти їй. Таким чином, створилася система, яка об'єднала зусилля правоохоронних органів і науки з метою дати відсіч злочинності нового зразка [3, с.307; 5].

Згідно з О. Г. Рувінши, у результаті посилення потреби правоохоронних органів у залученні різноманітних наукових знань для протидії злочинності та значного попиту судових слідчих і суддів у спеціальних знаннях, широкого запровадження досягнень природничих і технічних наук у практику розслідування злочинів, розвитку юридичної освіти виникла потреба в заснуванні окремих криміналістичних установ, що проводили б судову експертизу [2, с. 10].

В. В. Чумак аналізує зарубіжний досвід організації діяльності судово-експертних установ. Так, вказано, що у європейських державах «здавна були відомі дві основні організаційні форми судової експертизи. Визначальним моментом для першої з них

виявилася орієнтація на спеціальні, зокрема, й експертні установи, для другої – на конкретних фахівців, занесених у списки судових експертів. Остання організаційно-процесуальна форма судової експертизи в середині минулого (XX століття) була відома в соціалістичних європейських країнах як інститут присяжних експертів. Суть інституту присяжних експертів полягала в тому, що проведення експертиз доручалося фахівцям, що прийняли присягу. У країнах ЄС на сьогодні також закріплені дві основні організаційні форми діяльності судово-експертних установ. Перша – орієнтація на спеціальні (зокрема, й експертні) установи, друга – орієнтація на конкретних фахівців, внесених у списки судових експертів або тих, що отримали ліцензію на право проведення судової експертизи» [6, с.239; 7, с. 131; 8].

Теж саме визначають М. Гузела та В. Кацнір відносно Німеччини. Так, встановлено, що в кожній землі (Bundesland) створена своя незалежна судово-експертна лабораторія (підрозділ *das Landes kriminalamt*). У своєю чергу, федеральні поліцейські формування мають власні відділи судових досліджень для проведення спеціальних експертиз і досліджень, а також власні бази даних криміналістичної значимої інформації (*das Bundes kriminalamt*). У Франції існують декілька регіональних судово-експертних лабораторій на чолі з центральною лабораторією в м. Ліоні. У порівняно невеликих європейських державах, наприклад, як Нідерланди (приблизно 16 млн жителів), є тільки одна-єдина судово-експертна лабораторія [7, с.131].

У юридичній системі Франції судово-експертна діяльність посідає одне з провідних місць, оскільки її розуміють як ефективний спосіб доказування у судових провадженнях та як допомогу судді під час винесення ним судового рішення. Також варто наголосити, що всю організацію та діяльність судово-експертних установ Франції побудовано за міжнародними стандартами, на підставі чого у французькій судово-експертній системі є міжнародна експертиза. Міжнародна експертиза зачіпає інтереси міжнародної торгівлі, навіть якщо наразі

«поняття торгового характеру передбачено для відомості, критерієм вважається тільки характер угод ... поняття торгівлі охоплює операції з торгівлі, виробництва, будівельну діяльність та інші види надання послуг» [6, с.240; 9].

У Нідерландах судові експерти державних експертних установ проводять експертизи і дослідження за зверненням поліції, а не суду. Суд запрошує експертів незалежно від їхнього основного місця роботи [6, с.241].

У країнах ЄС на сьогодні також закріплені дві основні організаційні форми судової експертизи. Перша – орієнтація на спеціальні (зокрема, й експертні) установи, друга – орієнтація на конкретних фахівців, внесених у списки судових експертів або тих, що отримали ліцензію на право проведення судової експертизи [7, с. 131].

Згідно з В. П. Молчановою, першими експертними криміналістичними установами вважаються бюро ідентифікації, які створювалися при поліцейських префектурах ряду столичних міст Європи, а пізніше – поліцейські лабораторії [3, с. 307].

У деяких країнах судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції на додаток до судово-експертних лабораторій, підлеглим Міністерству внутрішніх справ (наприклад, в Іспанії і Польщі) [7, с. 132].

В Іспанії два окремі відомства мають судово-експертні лабораторії і залучені в судово-експертну діяльність – Міністерство внутрішніх справ і Міністерство юстиції. Самостійні експертно-криміналістичні підрозділи є в Національній поліції і в Цивільній гвардії, а також в автономних поліціях Країни Басків і Каталонії. Останніми роками в рамках загальнодержавної політики поглиблення координації діяльності правоохоронних органів ведеться робота зі зміцнення взаємодії криміналістичних служб Національної поліції і Цивільної гвардії. За 2005–2008 рр. в іспанських експертно-криміналістичних підрозділах сталися такі перетворення: посилені і модернізовані лабораторії ДНК-аналізу і хімічних досліджень у Мадриді, Барселоні і Севільї; створені дві нові лабораторії ДНК-аналізу у Валенсії і Ла-Корунья відкрита хіміко-токсикологічна

лабораторія в м. Малага; почала функціонувати загальнонаціональна база цієї ДНК, єдина для Національної поліції, Цивільної гвардії, автономних поліцій Країни Басків і Каталонії; введена в дію загальна для всіх поліцейських органів країни автоматична система ідентифікації відбитків пальців; розпочато формування бази цих відбитків взуття; створена Група почеркознавчої експертизи арабського листа; створений підрозділ криміналістичної інфографії, яка відтворює тривимірні комп'ютерні зображення місць злочинів; введена в дію автоматична система порівняльного аналізу акустичних сигналів тощо [7, с.132 – 133; 10, с. 168].

У деяких державах (наприклад, у Словаччині та в Туреччині) судові лабораторії, що займаються біомедичними дослідженнями, входять, зазвичай, до складу університетів, як їхні науково-дослідницькі підрозділи [7, с. 133].

В. П. Молчанова наводить етапи розвитку судово-експертної діяльності щодо територій, які займає сучасна Україна.

Історія криміналістики і судової експертизи радянського періоду починалася зі спаду в цій сфері діяльності: після жовтневого перевороту були ліквідовані поліцейські кримінально-реєстраційні заклади, припинили діяльність кабінети судової експертизи [3, с. 307].

Відродження, а точніше створення експертної, або, як її тоді називали, науково-технічної служби в органах внутрішніх справ України припадає на 1923 рік. У цьому році в Головному управлінні міліції з метою експертного та техніко-криміналістичного забезпечення потреб оперативних служб в розслідуванні та розкритті злочинів був створений науково-технічний кабінет [3, с. 307 – 308].

Сучасний етап історії експертної служби України бере свій початок у 1945 році, коли при оперативному відділі Управління міліції Міністерства внутрішніх справ УРСР було створено науково-технічне відділення, яке очолив Коротич С.І. [3, с. 308].

Розгляд продовжується за допомогою матеріалів О. Г. Рувіна. Так, у повоєнні роки в науково-технічних підрозділах отримують свій розвиток лабораторії криміналістичної

експертизи, балістичної експертизи, фізико-хімічні лабораторії; формуються картотеки та колекції (криміналістичні обліки) слідів пальців рук, куль, гільз, підроблених монет та ін.; удосконалюється техніко-криміналістичне забезпечення розкриття злочинів, як правило, власними розробками; поглиблюються окремі експертні дослідження – портретні, одорологічні [2, с. 13 – 14].

Новий етап розвитку судової експертизи пов'язаний з прийняттям у 1960 р. Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу, Закону «Про судоустрій Української РСР». Внаслідок цього розширилися можливості застосування спеціальних знань у кримінальному процесі, активізувалася робота з удосконалення методів і методик проведення судових експертиз. Судово-експертну діяльність розвивали працівники НДІСЕ: Київського – Б. Й. Вахліс, М. М. Зюскін, В. Л. Павлов, М. О. Петров; Т. Є. Гетьман, Ю. С. Сапожніков, С. І. Тихенко; Одеського – С. М. Матвеев, Е. Ю. Ген, А. К. Папаспіракі, Д. Д. Хмиров, І. Г. Шеттле; Харківського – О. А. Єлісеєв, М. М. Бокаріус, В. П. Колмаков, М. В. Салтевський та ін. [2, с. 12].

Організаційно-управлінська структура проведення судових експертиз експертно-криміналістичною службою МВС удосконалювалася: у 1998 р. створено Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ), у 2000 р. – Експертну службу МВС України, куди увійшли ДНДЕКЦ, НДЕКЦ при ГУ МВС в Криму, м. Києві, Київській обл., Управліннях в обл., м. Севастополі та на транспорті. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 Експертна служба увійшла до складу МВС та відокремлена від Національної поліції [2, с. 14].

Слід зазначити, що законодавство України: Закон України «Про судову експертизу» і законопроект «Про судово-експертну діяльність в Україні» містять умови міжнародного співробітництва.

Як відзначає Г. Г. Пампуха, крім зазначеного, міжнародне співробітництво судово-експертних установ передбачають також Договори (конвенції) Ради Європи, ратифіковані Україною [12, с. 156].

Г. Г. Пампуха також вказує, що національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тільки в межах окремої держави. Вона не буде активно виконувати свої функції забезпечення правоохоронної діяльності поза інтеграцією з міжнародною спільнотою. Тому необхідне міжнародне співробітництво експертних установ з метою обміну досвідом, урахування сучасних досягнень науки й техніки, виключення дублювання науково-методичного забезпечення регіонального розподілу завдань між судово-експертними установами, створення профільних експертних напрямів [12, с.157].

Згідно з А. А. Русецьким, сучасні інтеграційні процеси імплементації міжнародних норм у національне законодавство визначають нові завдання щодо включення таких стандартів у судово-експертну діяльність (далі – СЕД). Орієнтація регулювання СЕД на зарубіжну практику відкриває нові можливості для підвищення якості та професіоналізму проведення експертиз судово-експертними установами. Успішне приєднання до європейської спільноти експертів залежить від внутрішнього демократичного розвитку, досягнення нової якості суспільства й незворотності демократичних перетворень у всіх царинах суспільного буття [13, с.158 – 159; 14].

Таким чином, імплементація міжнародних стандартів в українське законодавство дає можливість вийти на інший рівень розвитку суспільних відносин, зокрема в такій сфері, як СЕД [13, с.160].

Судово-експертна діяльність держав повинна відповідати національним принципам і міжнародним правовим та професійним стандартам. Висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати силу доказів для судів іншої держави [12, с.157].

А. А. Русецький аналізує регламентацію міжнародних відносин у законодавстві України та інших країн.

Так, вказано, що Закон України «Про судову експертизу» закріплює право судово-експертних установ на здійснення міжнародного співробітництва щодо проведення судової експертизи та спільних наукових розробок українських і європейських експертних установ. Чинне законодавство в

галузі судової експертизи передбачає також різні форми обміну інформацією, зокрема, обмін стажистами, проведення міжнародних наукових конференцій, обмін друкованими виданнями, здійснення спільних видань тощо [13, с.161; 14].

Подібні закони регулювання СЕД (судово-експертної діяльності) були прийняті Республікою Казахстан (2017) Азербайджанською Республікою (2007). На відміну від Закону України «Про судову експертизу», у законах цих держав міститься поняття «судово-експертна діяльність», що визначається як діяльність, пов'язана з організацією та проведенням судової експертизи з метою забезпечення прав і законних інтересів осіб, що є учасниками, засобами спеціальних знань (ст. 1) [16]. На думку М. Я. Сегая, ці визначення є не повними, оскільки звужують коло діяльності (організація й проведення судових експертиз у державних судово-експертних установах) та мету (забезпечення прав і законних інтересів учасників судочинства за допомогою спеціальних знань) [13, с. 161; 17].

Актуальним питанням міжнародного співробітництва українських експертних установ у галузі СЕД є вступ до Європейської мережі судово-експертних установ – European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), яка є однією з найбільших міжнародних судово-експертних організацій [13, с. 163 – 164; 19].

Роль подібної міжнародної співпраці підкреслює і Г. Г. Пампуха: «Саме тому дуже важливо, щоб кожній країні були доступні передові методи експертних досліджень, що набувають поширення в інших країнах. Співпраця в рамках цього проєкту поширюватиметься на ті галузі, щодо яких бракує однакового розуміння. Необхідно застосовувати порівняльний метод, де саме необхідне дослідження» [12, с. 158].

Меті вдосконалення методик експертних досліджень сприяють конференції експертів-криміналістів, які все частіше проводяться в різних країнах (Швейцарії, Туреччині, Фінляндії, Шотландії) [12, с. 158].

Згідно з розділом IV Закону України «Про судову експертизу» міжнародне

співробітництво в галузі судової експертизи реалізується у формах [18, розділ IV]:

– проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави (ст. 22);

– залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз (ст. 23);

– міжнародного наукового співробітництва (ст. 24).

Ю. М. Черноус та О. А. Лопата підкреслюють роль Кримінального процесуального кодексу України, прийняття якого у 2012 році стало одним із прогресивних кроків для імплементації норм міжнародних договорів та наближення кримінального провадження України до міжнародних стандартів. Серед багатьох положень, що стосуються заходів міжнародного співробітництва, передбачено можливість проведення процесуальних дій на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги (ст. 561), визначено наслідки виконання запиту в іноземній державі (ст. 553), окреслено засади участі представників компетентних органів запитуючої держави під час виконання запиту (ст. 563), а також засади створення і функціонування спільних слідчих груп для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях кількох держав (ст. 571) [19]. Зазначене дає змогу проводити судові експертизи за кримінальними провадженнями в межах міжнародного співробітництва [21, с. 8].

Також зазначено, що завдання міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності в практичній площині реалізують згідно з чинними міжнародними договорами, які відповідно до Конституції України є частиною національного законодавства України, якщо згоду на їх обов'язковість надала Верховна Рада України (частина перша ст. 9) [22]. При цьому відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України,

то застосовують правила міжнародного договору [21, с.8; 23].

МВС України також є суб'єктом укладення значної кількості міжнародних міжвідомчих договорів [24], окремі зобов'язання в яких стосуються й судово-експертної сфери. Яскравим прикладом такого співробітництва є Угода про співробітництво між МВС України та МВС Латвійської Республіки 1992 року, згідно зі ст. 2 якої Сторони зобов'язалися на основі національного законодавства і на умовах взаємності здійснювати співробітництво шляхом виконання запитів і доручень у кримінальних справах. Співробітництво Сторін здійснюється також у формах [21, с.10; 25]:

- обміну оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою і криміналістичною інформацією про злочини і причетних до них осіб, архівною інформацією;
- проведення оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій;
- обміну досвідом роботи, законодавчими і нормативними актами, навчальною літературою, а також надання сприяння на взаємній основі підготовці, перепідготовці і підвищенню кваліфікації кадрів;
- взаємовигідних поставок криміналістичної і спеціальної техніки, засобів зв'язку;
- сприяння у здійсненні транзитних перевезень спеціальних та інших вантажів, у конвоюванні й етапуванні злочинців;
- обміну науково-технічною інформацією, проведення наукових досліджень тощо.

В іншій публікації Ю. М. Чорноус та О. А. Лопата вивчають практику проведення судових експертиз за умови створення і діяльності міжнародних спільних слідчих груп. Згідно зі ст. 571 КПК України, підставами для її створення є: проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених на територіях кількох держав; порушення інтересів кількох держав. Важливим є вивчення досвіду діяльності першої у вітчизняній практиці міжнародної спільної слідчої групи (JIT), створеної з метою розслідування аварії авіалайнера в липні 2014 р. на Сході України, який стосувався перевірки об'єктів за криміналістичними обліками, проведення судових експертиз та ін. [26, с.33].

Ст. 23 Закону України «Про судову експертизу» регламентує залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз. Керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України. Плата іноземним фахівцям за участь у судовій експертизі та відшкодування інших витрат, пов'язаних з її проведенням, здійснюється за домовленістю сторін [26, с.33 – 34].

Серед основних завдань діяльності судово-експертних установ України у сфері міжнародного співробітництва провідні сучасні науковці, насамперед, виокремлюють [27, с.1; 28, с. 131]:

- обмін досвідом;
- врахування сучасних досягнень науки і техніки;
- виключення дублювання науково-методичного забезпечення регіонального розподілу завдань між судово-експертними установами;
- створення профільних експертних напрямів та ін..

Важливою формою провадження судових експертиз є статус експерта в кримінальному провадженні.

В українському законодавстві, як відомо, існує поняття «судовий експерт», що передбачено Законом України «Про судову експертизу» та іншими процесуальними кодексами України. Судовий експерт в Україні визначається як учасник процесу, який володіє певними чіткими правами та обов'язками, при цьому керуючись найважливішим принципом незалежності (відсутності зацікавленості у результатах експертного дослідження, які могли б вплинути на результат експертизи) [8].

Щодо правового статусу експерта в інших країнах наведемо таблицю, на підставі матеріалів Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності [8]:

Країна	Поняття	Примітка
1.США	expert witness» Експерт-свідок	Свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ. Докази «expert witness» можуть спростовуватись доказами інших «expert witness» чи іншими показаннями та фактами.
2.Польща	«зовнішній засіб фахових знань»	до якого звертаються суд чи прокурор у разі необхідності для прийняття правильного рішення. Діють концепції: 1) «наукового судді»; 2) «судовий експерт – помічник суду»; 3) «судовий експерт – свідок»; 4) «судовий експерт – самостійний учасник судочинства».
3.Швеція	окремі експерти (економісти, фахівці в галузі податків)	мають широку компетенцію (участь у складі суду, який розглядає кримінальну справу), що дає підстави називати їх «суддями фактів». Це упроваджено з метою економії часу суду на вивчення та оцінку обставин справи.

Таким чином, для підвищення ефективності експертної діяльності в Україні, на ряду із загальноприйнятими нормами та принципами, доцільним є дослідження, аналіз та врахування світового досвіду функціонування експертних структур. Звідси слідує, що для будь-якої країни важливим є удосконалення правового регулювання організаційних форм судово-експертної діяльності. Крім того, підвищення якості надання експертних послуг повинно забезпечуватись конкурентними умовами між учасниками судово-експертної діяльності, що досягається через активний розвиток незалежної судової експертизи [8].

А. А. Русецький передбачає, що за міжнародними договорами співпраця включає такі напрями діяльності, як [13, с. 162; 29]:

— обмін інформацією з науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, нових навчальних, методичних і довідкових видань у галузі криміналістики й судової експертизи;

— проведення наукових конференцій, семінарів і виставок;

— координація наукової роботи з проблем судової експертизи у формі спільного розроблення методів і методик судової експертизи;

— виконання наукових розробок за завданнями однієї зі сторін;

— підготовка та підвищення кваліфікації кадрів;

— взаєморецензування наукових розробок, експертних висновків;

— надання науково-методичної, консультативної, технічної роботи з питань наукової та експертної діяльності.

Також у цих договорах зазначені [13, с. 162; 15]:

а) мета та предмет договорів (співробітництво в галузі наукової роботи з основних проблем судової експертизи, удосконалення наявних і створення нових методів та методик судової експертизи, обмін досвідом експертної практики);

б) форми співробітництва (обмін науковою інформацією, координація наукових досліджень, спільне навчання фахівців та обмін стажистами, взаємне рецензування наукових робіт і експертних висновків);

в) конкретні суб'єкти, уповноважені міністерствами юстиції обох країн здійснювати науково-практичні зв'язки;

г) питання фінансування витрат (у порядку взаємодопомоги) і використання мови (прийнятої для обох сторін).

Висновок

Розглянуто періоди та етапи розвитку криміналістики та судово-експертної діяльності. Передумови виникнення криміналістичної науки в ХІХ столітті в Німеччині, Франції, Англії, США, інших країнах як відповідь на нову систему правопорушень – організовану злочинність.

Вивчено досвід дій через спеціальні (експертні) установи з використанням конкретних фахівців – судових експертів за кордоном. Розглянуто відмінності органі-

зації експертної діяльності по окремих країнах. Особливо відмечена роль міжнародних стандартів, на підставі яких можлива дія міжнародної експертизи, що значно підвищує якість та престиж результатів роботи національної судово-експертної системи.

На підставі досвіду Іспанії визначено умови покращення судово-експертної діяльності.

Розглянуто механізми створення міжнародного співробітництва забезпечення вдосконалення національного законодавства щодо судово-експертної діяльності.

Підкреслена роль судово – експертних установ у міжнародних організаціях судово – експертної діяльності, у забезпеченні доступу українських експертів до міжнародних стандартів та можливості їх використання.

Як тимчасовий захід, для покращення якості судово – експертної діяльності України можуть бути задіяні іноземні експерти, згідно зі статтею 23 Закону України «Про судову експертизу».

Література

1. Янковий М. О., Афонін Д. С., Ковальова О. М. Методичні рекомендації щодо проведення практичних занять з дисципліни «Криміналістика» для курсантів 3-го та 4-го курсів факультету № 3 денної форми навчання за напрямом підготовки 6.030401 Правознавство. «29» серпня 2016 року – 87 с./

Розробники: : доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 3, доцент Янковий М. О., викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 3 Афонін Д. С., викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 3 Ковальова О. М. // Обговорено та схвалено на засіданні кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 3 Протокол від «29» серпня 2016 року № 1// Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Одеського державного університету внутрішніх справ. Протокол від «29» серпня 2016 року № 1/ file:///D:/ОЦЕНКА/УЧЕБНИК%202/ НОВАЯ%20СТАТЬЯ%205/ plan-pz-kriminalastika-pravoznavstvo-bakalavrslidstvo-3-4-kursvstup-2013-i-2014.pdf

2. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. – 424 с./ ISBN 978-617-7844-06-7/ file:///D:/ОЦЕНКА/УЧЕБНИК%202/ НОВАЯ%20СТАТЬЯ%205/doc%20к%20№1-2.pdf

3. Молчанова В. П. Історія розвитку судової експертизи/ Молчанова В.П. судовий експерт Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України/ «Молодий вчений» – № 7 (71) – липень, 2019 р., с.306 – 310/ file:///D:/ОЦЕНКА/УЧЕБНИК%202/ НОВАЯ%20СТАТЬЯ%205/ Молчанова.%20історія%20(к№1).pdf

4. Шепітько В. Ю. Криміналістика: 2-ге видання. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»; 2004. 728 с.

5. Історія виникнення криміналістики та функціонування експертних підрозділів в системі Міністерства внутрішніх справ. URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua/проддекц/історія-підрозділу/> (дата звернення: 29.07.2019).

6. Чумак В. В. Зарубіжний досвід організації діяльності судово-експертних установ /Володимир Валентинович Чумак, доктор юридичних наук, доцент, Харківський національний університет внутрішніх справ, відділ організації наукової роботи (т.в.о. начальника відділу); <https://orcid.org/0000-0002-6171-2250>, e-mail: v.v.chumak@ukr.net/ Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUIA. 2020. № 4(91). – с.235 – 244/ file:///D:/ОЦЕНКА/УЧЕБНИК%202/ НОВАЯ%20СТАТЬЯ%205/ НОВАЯ%20ПАПКА/Чумак.Заруб.досвід.pdf

7. Гузела М., Кацнір В. Зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. № 906. С. 129–135. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18385/21.pdf> (дата звернення: 20.12.2020).

8. Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності // Експертно-дослідна служба України : офіц. сайт. 05.02.2019. URL: <https://ua-expert.com/ua/news/svitoviy->

dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti/ (дата звернення: 18.12.2020).

9. Нормы и стандарты экспертизы во Франции // Юрист : сайт. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575015#pos=728;-37 (дата звернення: 18.12.2020).

10. Фурса С. Я. Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі : Науково-практичний посібник / С. Я. Фурса, Т. В. Цюра. К.: Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2005. 256 с.

11. Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присв. 105-річчю судової експертизи в Україні та 95-річчю з дня народження академіка М. Я. Сегая (м. Київ, 4-5 липня 2018 р.) / КНДІСЕ Мінюсту України; за заг. ред. д.ю.н. О. Г. Рувіна; уклад. А.О. Полтавський, О. В. Юдіна, Ю. Б. Форіс. – К., 2018. – 000 с./234 с.

12. Пампуха Г. Г. Щодо перспектив розвитку міжнародної судово – експертної діяльності// Г. Г. Пампуха президент Європейська арбітражна палата. – с.156 – 159.

13. Русецький А. А. Про організацію судово-експертної діяльності: Міжнародний аспект/А. А. Русецький, Радник Голови Адміністрації Президента України, депутат Харківської обласної ради, голова постійної комісії Харківської обласної ради з правових питань, регуляторної політики, законності, громадського порядку, боротьби з корупцією та злочинністю; кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії/ Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 17. С.158-165/© Русецький А. А., 2017/ <file:///D:/ОЦЕНКА/УЧЕБНИК%20/НОВАЯ%20СТАТЬЯ%20/299539%20між-нар.аспект%20№3.pdf>

14. Філоненко Р. Ю. Демократизація українського суспільства – засаднича складова входження України до простору Європи. Віче. 2011. № 2 (січень). С. 12.

15. Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посібник для суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів/за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер. 2005. С. 69.

16. Закон Азербайджанской Республики «О государственной деятельности судебной экспертизы». URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2704; Закон Республики Казахстан «О судебно-экспертной деятельности». URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37215312.

17. Сегай М. Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. Теория та практика судової експертизи та криміналістики. Харків: Право, 2003. Вип. 3. С. 25–32.

18. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради. Ст 232.

19. Хоша В. В. Проблеми питання акредитації експертних установ в Мін'юсту України в аспекті вступу до Європейського Співтовариства. Бюл. М-ва юстиції України. 2010. № 4–5(102–103). С. 166.

20. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 24 груд. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

21. Чорноус Ю. М., Лопата О. А. Правові засади міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності/ УДК 343.98 Ю.М. Чорноус, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри криміналістичних експертиз Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ О.А. Лопата, ад'юнкт кафедри криміналістичних експертиз Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ/Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / [голов. ред. В.В. Чернєй] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. — К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2016. — № 1 (25). — 211 с. : іл. С.6-12

22. Конституція України : станом на 15 трав. 2014 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

23. Закон України «Про міжнародні договори України» : станом на 05 черв. 2014 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

24. Сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/>.

25. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Латвійської Республіки від 30.05.1992 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.mvs.gov.ua/ua/pages/page-2/88_Mizhnarodni-dogovori.htm.

26. Черноус Ю. М., Лопата О. А. Напрями, рівні та форми міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності/ Ю. М. Черноус доктор юридичних наук, професор Національна академія внутрішніх справ О. А. Лопата головний судовий експерт Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України/ Криміналістика і судова експертиза. Вип. 62.с.28–37 /file:///D:/ОЦЕНКА/УЧЕБНИК%20/ НОВАЯ%20 СТАТЬЯ%205/ a2fc25cb69-28-37%20(к%20 №5,6,7).pdf

27. Контимирова В. В. Судово – експертні установи України у системі суб'єктів міжнародного співробітництва/ Вікторія Вікторівна Контимирова, здобувач Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»/

https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200221/article/view/kontymyrova/pdf

28. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С.130-134.

29. Гончаренко В. Г., Демський Е. Ф., Джужа О. М. та ін. Експертизи в Україні/ за ред. В. С. Ковальського. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2002. № 6. Київ: Юрінком Інтер. С. 4.

Yevdokimenko Svitlana Viktorivna
RETROSPECTIVE ANALYSIS OF EXPERT ACTIVITIES ABROAD

The author has studied the issues of forensic expert research regarding international experience of carrying out forensic expert activities and criminalistics research. The author has considered the origin of legislation on the regulation of international forensic expert activities, the system of general forms of international cooperation in the field of forensic expert activities, the characteristics of the forms regulated by the current legislation, the forms implemented in the process of carrying out forensic examinations and the forms manifested in scientific, methodical and technical field.

Key words: forensic expert activities, criminalistics, international standards, international forensic expert institutions, international cooperation, forensic expert.